चतुष्पथश्मशानानि शैलांश्चान्यान् वनस्पतीन् । कार्ष्णायसमलङ्कारं परिगृह्य च नित्यशः ।
वसेयुरेते विज्ञाता वर्त्तयन्तः स्वकर्म्मभिः । युञ्जन्तो वाऽप्यलङ्कारांस्तथोपकरणानि च । २५९५
गोब्राह्मणाय साहाय्यं कुर्व्वाणा वै न संशयः । आनृशंस्यमनुक्रोशः सत्यवाक्यं तथा क्षमा ।
स्वशरीरैरपि त्राणं वाह्यानां सिद्धिकारणं । भवन्ति मनुजव्याघ्र तत्र मे नास्ति संशयः ।
यथोपदेशं परिकीर्त्तितासु नरः प्रजायेत विचार्य्य बुद्धिमान् । निहीनयोनिर्हि सुतोऽवसादयेत्तितीर्षमाणं हि यथोप
लो जले ।
अविद्वांसमलं लोके विद्वांसमपि वा पुनः । नयन्ति ह्यपथं नार्य्यः कामक्रोधवशानुगं ।
स्वभावश्चैव नारीणां नराणामिह दूषणं । अत्यर्थं न प्रसज्जन्ते प्रमदासु विपश्चितः । २६००
॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ वर्णापेतमविज्ञाय नरं कलुषयोनिजं । आर्य्यरूपमिवानार्य्यं कथं विद्यामहे वयं ।
॥ भीष्म उवाच ॥ योनिसङ्कलुषे जातं नानाभावसमन्वितं । कर्म्मभिः सज्जनाचीर्णैर्व्विज्ञेया योनिशुद्धता ।
अनार्य्यत्वमनाचारः क्रूरत्वं निष्क्रियात्मता । पुरुषं व्यञ्जयन्तीह लोके कलुषयोनिजं ।
पित्र्यं वा भजते शीलं मातृजं वा तथोभयं । न कथञ्चन सङ्कीर्णः प्रकृतिं स्वां नियच्छति ।
यथैव सदृशो रूपे मातापित्रोर्हि जायते । व्याघ्रश्चित्रैस्तथा योनिं पुरुषः स्वां नियच्छति । २६०५
कुले स्रोतसि संछन्ने यस्य स्याद्योनिसङ्करः । संश्रयत्येव तच्छीलं नरोऽल्पमथ वा बहु ।
आर्य्यरूपसमाचारं चरन्तं कृतके पथि । सुवर्णमन्यवर्णं वा स्वशीलं शास्ति निश्चये ।
नानावृत्तेषु भूतेषु नानाकर्म्मरतेषु च । जन्मवृत्तसमं लोके सुश्लिष्टं न विरज्यते ।
शरीरमिह सत्त्वेन न तस्य परिकृष्यते । ज्येष्ठमध्यावरं सत्त्वं तुल्यसत्त्वं प्रमोदते ।
ज्यायांसमपि शीलेन विहीनं नैव पूजयेत् । अपि शूद्रश्च धर्म्मज्ञं सद्वृत्तमभि पूजयेत् । २६१०
आत्मानमाख्याति हि कर्म्मभिर्नरः सुशीलचारित्रकुलैः शुभाशुभैः । प्रणष्टमप्याशु कुलं तथा नरः पुनः प्रकाशं कुरुते
स्वकर्म्मतः ।
योनिष्वितासु सर्व्वासु सङ्कीर्णास्वितरासु च । यत्रात्मानं न जनयेद्बुधस्तां परिवर्ज्जयेत् ।
इति श्रीमहाभारते अनुशासनपर्व्वणि आनुशासनिके पर्व्वणि वर्णसङ्करकथने अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥
॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ब्रूहि तात कुरुश्रेष्ठ वर्णानां त्वं पृथक् पृथक् । कीदृश्यां कीदृशाश्चापि पुत्राः कस्य च के च ते ।
विप्रवादाः सुबहवः श्रूयन्ते पुत्रकारिताः । अत्र नो मुह्यतां राजन् संशयं छेत्तुमर्हसि ।
॥ भीष्म उवाच ॥ आत्मा पुत्रस्तु विज्ञेयस्तस्यानन्तरजश्च यः । निरुक्तजश्च विज्ञेयः सुतः प्रसृतजस्तथा । २६१५
पतितस्य तु भार्य्यायां भर्त्रा सुसमवेतया । तथा दत्तकृतौ पुत्रावथोढश्च तथाऽपरः ।
षडुपध्वंसजाश्चापि कानीनापसदास्तथा । इत्येते वै समाख्यातास्तान् विजानीहि भारत ।
॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ षडुपध्वंसजाः के स्युः के वाऽप्यपसदास्तथा । एतत्सर्व्वं यथातत्त्वं व्याख्यातुं मे त्वमर्हसि ।
॥ भीष्म उवाच ॥ त्रिषु वर्णेषु ये पुत्रा ब्राह्मणस्य युधिष्ठिर । वर्णयोश्च द्वयोः स्यातां यौ राजन्यस्य भारत ।
एको विद्वर्ण एवाथ तथाऽत्रैवोपलक्षितः । षडुपध्वंसजास्ते हि तथैवापसदाञ्छृणु । २६२०